

Хурматли миришкорлару тадбиркорлар! Бу йил нафақат халқимиз учун, балки “дунё ҳамжамияти учун” деган шиоростидикишлоқхўжалиги маҳсулотлариданэкологик тоза, сифатли ва мўлҳосил етиштиришимиз ҳам қарз ҳам фарздир. Бунинг натижасида инсонлар иммунитети мустаҳкамланади, нафақат ички бозоримиз мўл-қўллиги, балки мамлакатимизнинг экспорт салоҳияти янада мустаҳкамланади.

МЎЛ ҲОСИЛ ЕТИШТИРИШ КАРАНТИНИНГ ЕНГИШ ДЕМАКДИР

Айни пайтда давлатимиз раҳбари томонидан аграр соҳани ривожлантиришга, шу жумладан деҳқон хўжаликлари, томорқа эгалари фаолиятини янада жонлантиришга катта эътибор қаратилмоқда, томорқада маҳсулот етиштириш учун зарур шарт-шароитлар, жумладан маблағ, уруғлик, ўғит, кимёвий воситалар таъминоти йўлга қўйилган, мутахассис-маслаҳатчилар томорқачига яқиндан қўмаклашмоқда.

Президентимиз куюнаклик билан “Эй, барака топгур, ўзингни ва оилангни боқ! Ортганини сотиб, даромад қил!” демоқда, шунга мамлакат бўйича етарли шарт-шароит ва қўмак берилмоқда. Бу имкониятдан самарали фойдаланган киши катта фойда кўради. Очигини айтاي, дунёнинг жуда кўп давлатларида бўлганман, лекин давлат раҳбарининг томорқа эгалари билан самимий учрашуви ҳамда бундай ғамхўрликни кўрганим йўқ. Ҳаттоки, эшитганим ҳам йўқ.

Бугунги кунда республикаимизда бошоқли дон экинлари ривожланиши, парвариши авж паллада. Сурхондарё, Навоий, Тошкент, Андижон, Бухоро ва бошқа вилоятларнинг асосий майдонларида бошоқлаш даври кузатилмоқда. Бу эса ғалла етиштиришда агротехник тадбирларни ўз вақтида маромига етказиб бажаришни ҳамда мавжуд сув ва бошқа ресурсларни тежаш, минерал, маҳаллий ўғитлардан унумли фойдаланишни талаб этмоқда.

Бунда ҳосилни сақловчи муҳим тизимга етарли эътибор берилмаса, зараркунанда ва касалликлар туфайли қутилаётган ҳосилни кескин камайишига олиб келиши мумкин. Шу боис ер эгалари экин парвариши қатори ўсимликларни ҳимоя қилишга ҳам жиддий эътибор қаратишлари лозим.

Ҳозирги вақтда илм-фан томонидан қишлоқ хўжалик экинларининг зарарли организмларига қарши уйғунлашган кураш тизими ишлаб чиқилган бўлиб, бундай кураш тизимида биологик ҳимоя қилиш усули асосий ўринни эгаллайди. Бу усулда зараркунандалар бутунлай қириб ташланмайди, балки уларнинг миқдорини самарали бошқариш орқали иқтисодий зарар етказиш мезонидан паст даражада ушлаб турилади.

Уйғунлашган ҳимоя тизимидан самарали фойдаланишнинг асоси, кам сарф-ҳаражат орқали юқори натижаларга эришиш ҳамда атроф-муҳит экологиясини сақлаш ҳисобланади.

Қишлоқ хўжалик экинларини зарарли организмлардан уйғунлашган ҳимоя қилиш тизимида агротехник усуллар энг мақбул ҳисобланади. Чунки, деҳқончиликда агротехник тадбирлар жумладан, алмашлаб, навбатлаб екиш, озиклантириш, суғориш, ерга ишлов бериш, далани ўсимлик қолдиқларидан тозалаш ва бошқалар ўз вақтида ўтказилса, кимёвий усулга деярлик ҳожат қолмайди. Афсуски, агротехнология қоидаларининг кўпол равишда бузилиши зарарли организмларни кенг миқёсда ривожланишига олиб келмоқда. Шу боис айни кунларда ғалла экинларига зарар келтирадиган зараркунанда ва касалликларга алоҳида эътибор бериш зарур. Республикаимиз ғаллазорларида 50 турдан ортиқ зараркунанда ҳашаротлар кузатилган. Булардан энг кўп тарқалган ғалла ширалари, буғдой трипси, зарарли хасва, шилимшиқ курт, визилдоқ кўнғиз, швед ва гессен пашшалари, ола саратон (цикада), поя арракаши ва бошқалар. Буғдой бу зараркунандалар билан зарарланганда ҳосилдорлик 30-50 фоизгача камайишини ёддан чиқармаслигимиз лозим.

Бугунги кунда республикаимиз ғаллазорларида катта зарар келтирувчи зараркунандалардан бири хасвадир. Бу зараркунанда республикаимиз шароитида бугунги кунларда ёппасига ғаллазорларга учиб ўтиб, тарқала бошлади ва 7-15 кун ўтгач, урғочилари тухум қўя

бошлайди. Тухумдан чиққан личинкаларининг 2-4 ёшларга ўтиши буғдойнинг сут пишиш даврига тўғри келади ва улар бошоққа чиқиб, уни сўришга киришади. Ҳаво ҳароратиға қараб личинканинг ривожланиши 25 кундан 50 кунгача давом этиши мумкин.

Зарарли хасва билан зарарланган ўсимликда зараркунанда зичлигига кўра, 30-40 фоизгача ҳосилдорлик камайиши мумкин. Шу сабабли бу зараркунандага қарши (апрель ойида ҳар 1 м² ерда 5-10 та хасва личинкалари тўғри келса) кимёвий пиретроид препаратларидан бирини қўллаш тавсия этилади.

Ғаллага зарар келтирадиган зараркунандалардан яна бири - шилимшиқ курт ҳосилни 50 фоизгача йўқотиши мумкин. Зараркунанда кўнғизлари апрель бошларида ғаллазорларда кенг тарқалади ва тахминан икки ҳафтадан кейин урғочи кўнғизлар буғдой барглариға тухум қўйишга киришади. Тухумдан чиққан личинкалар ғалла барглариға еб, ҳосил тўпланишиға зарар етказишади. Агар ғаллазорларда (ҳар 1 м² ида 40-50 ва ундан кўп) шилимшиқ курт кўнғизи аниқланса ва бошоқлаш даврида 10-15 фоиз барг сатҳи зарарланган бўлса, руҳсат этилган кимёвий препаратлардан бирини қўллаш тавсия этилади.

Ёнғинарчилик кўпроқ кўпроқ кузатилган йилларда ғаллазорларда сўрувчи зараркунандалардан ўсимлик битлари (ширалар)нинг бир неча тури ва буғдой трипси учрайди. Ушбу зараркунандалар экинларнинг ширасини сўриши натижасида ўсимлик заифлашади, яхши ўсмайди, дон шаклланиши секинлашади. Уларға қарши биологаторияларда етиштирилаётган олтинкўз тухумидан 500 донадан 3 марта, 5-7 кун оралатиб тарқатиш яхши самара беради.

Ун-шудринг, сариқ занг ва кўнғир занг касалликлари ҳам ғалла ҳосилдорлигини кескин камайитишини асло унутманг. Занг касаллиги учраганда энг ишончли чора бу буғдойзорларға фунгицид пуркашдир. Қўллашға тавсия этилган фунгицидлар занг касаллигининг ривожланишини 25-30 кунгача тўхтатиб туриши мумкин. Касаллик босими кучли бўлса ёки далада занг билан сариқ доғланиш ёки ун-шудринг касалликлари ҳам биргаликда учраса, об-ҳаво башоратини ҳисобга олган ҳолда, биринчи ишловдан кейин 15-20 кун ўтгач, иккинчи ва яна шунча вақтдан сўнг учинчи марта ишлов бериш талаб этилади. Агар занг касаллиги кам учраб, ўсимликларнинг пастки барглари кучсиз зарарланган ҳолларда фунгицидни бир маротаба пуркаш мумкин.

Бу йилги шароитда ғалла майдонларида намликнинг ортиши ва кунларнинг кескин исиси бегона ўтларни ҳамда улар орқали занг ва бошқа касалликларни, зараркунандаларни кўпайишиға қўлай шароит яратилишини инобатга олиб, бегона ўтларға қарши гербицид, занг касаллигига қарши фунгицид ва зарарли ҳашаротларға қарши инсектицидларни бирга қўшиб ишлатиш тавсия этилади. Шу тариқа ғаллазорларға камроқ техника киритиш ва ёқилгини иқтисод қилиш имкони яратилади.

Мутахассислар бу йилги ғаллазорларимизнинг умумий ҳолати қониқарли, деб баҳолашмоқда. Шу боис юқоридаги тавсияларимизға ўз вақтида амал қилинса, уйлаймизки, ғаллакорларимизнинг юзлари ёруғ бўлиб, “ҳар гектар ердан 20 центнердан қўшимча дон ҳосилини давлатға топшириш” ҳақидаги ваъдаларини албатта бажарадилар.

Ботир СУЛАЙМОНОВ,
профессор, ЎзФА академиги,
ТошДАУ ректори,
Рихсибой ТИЛЛАЕВ,
ТошДАУ.